

До Спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.019 Національного університету «Одеська юридична академія» з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації Янковець Інни Володимирівни на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право», утвореної відповідно до Наказу МОН № 237 від 19 лютого 2021 р. «Про утворення спеціалізованих вчених рад для присудження ступеня доктора філософії, внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України»

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Батанова Олександра Васильовича на дисертацію Янковець Інни Володимирівни на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі «08» право за спеціальністю «081» право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

Дисертаційне дослідження Янковець Інни Володимирівни на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні» присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва та формування, організації, функціонування та модернізації інститутів конституційного права в сучасній Україні проблемам конституційно-правового забезпечення та реалізації принципу рівності та подолання дискримінації.

Проблематика конституційно-правового забезпечення та реалізації принципу рівності та заборони дискримінації, що в останні роки набула широкого визнання у як у загальнотеоретичному дискурсі, так і в рамках галузевих юридичних наук, є складною, багатогранною та методологічно актуальною, що пов'язано з прагненням сучасної конституційної юриспруденції вийти на нові рівні сприйняття політико-правової реальності. Адже одним із пріоритетних

завдань органів державної влади щодо забезпечення сталого розвитку, відкритого суспільства, інтеграції України до світової спільноти є вдосконалення роботи з основних напрямів реалізації та захисту прав людини, які визначають зміст та спрямованість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Однією з найскладніших у теорії та практиці сучасного конституційного права є проблема рівності та заборони дискримінації щодо прав людини, різних соціальних груп та верств населення, меншин тощо. Питання рівності та заборони дискримінації – масштабна та складна галузь теоретичних дискусій та практичної політики. Більш того, вона не може бути відокремлена від інших тематичних галузей, таких як громадянська інтеграція, мультикультуралізм, подолання та ліквідація різних фобій, розвиток міжкультурного діалогу, злагоди та толерантності.

У світовій практиці інституціоналізація та конституювання принципу рівності та заборони дискримінації протягом всієї еволюції соціально-політичної організації є суперечливим та неоднозначним процесом, який породжує численні стереотипи, комплекси, негативні установки та конфліктогенні ситуації. Конституційно-правова регламентація прав відповідних соціальних груп, які зазнавали дискримінації та щодо яких порушувався принцип рівності носила фрагментарний та вкрай суперечливий характер, переважно методом тотального ігнорування або через призму їх протиставлення правам більшості.

По суті, десь до XIX ст. відповідні соціальні групи репрезентувалися у конституційно-правовому вимірі з позиції прав більшості, виключно за логікою ворожих, асоціальних, девіантних явищ та процесів, яких офіційні інституції ігнорували та цілеспрямовано відкидали на позиції соціальних аутсайдерів та підпорядкованих суб'єктів, відмовляючи, тим самим, у праві на самобутність та громадянську, політичну та соціально-культурну самоідентифікацію. Як правило, демонізація відповідних соціальних груп населення за ознаками статі, раси, сексуальної орієнтації, віросповідання, віку або іншими ознаками супроводжувалася використанням широкого спектру дискримінаційних практик –

від психологічного впливу до фізичного насилля – інквізиція, сексизм, ейджизм, расизм, андроцентризм, сегрегація тощо.

Протягом останніх років вже частково сформовано законодавчу базу з питань рівності та заборони дискримінації, утворено центральні органи виконавчої влади та консультативно-дорадчі органи при Президентові України, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації, запроваджено механізм підтримки та захисту осіб, які зазнають дискримінації тощо. Хоча тут також виникає низка питань, оскільки трудове законодавство та право соціального забезпечення не позбавлено численних дискримінаційних положень або надмірних позитивних зобов'язань держави, які не є співмірними із економічними можливостями держави. Це викликає надмірні очікування у багатьох громадян, що стосується соціального захисту, зокрема, щодо доступу до матеріальних благ, надання пільг чи інших привілеїв.

У вимірі рівності та заборони дискримінації актуальними також залишаються такі проблеми людини як-то забезпечення доступної освіти; забезпечення зайнятості; погіршення стану фізичного і психічного здоров'я; забезпечення житлом; булінг у школі тощо. Існують суттєві проблеми щодо реалізації державної політики щодо рівності та заборони дискримінації, серед яких, зокрема недосконалість правового регулювання; низький рівень наукового обґрунтування процесу реалізації державної політики рівності та заборони дискримінації; низький рівень взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та громадських об'єднань, які представляють інтереси приватних осіб та соціальних груп, які традиційно зазнають дискримінації; нечіткість визначення прав і обов'язків суб'єктів, які беруть участь у реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації.

У силу цього у сучасних умовах актуалізуються питання щодо забезпечення провадження комплексної, послідовної та взаємоузгодженої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, що представляють інтереси приватних осіб та соціальних груп, які традиційно

зазнають дискримінації, у справі формування та реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов для стимулювання освіти, зайнятості, ініціатив, творчості та інноваційної діяльності відповідних категорій населення; консолідації зусиль щодо створення умов для їх самоідентифікації, реалізації їх професійного, освітнього, творчого потенціалу; забезпечення участі приватних осіб та представників соціальних груп, які традиційно зазнають дискримінації, у формуванні та реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації; підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації на державному, регіональному та місцевому рівнях тощо.

Особливу важливу роль принцип рівності і недопущення дискримінації має у судовій практиці, зокрема у ході вирішення судами так званих «складних справ», які передбачають судову правотворчість, пов'язану із необхідністю подолання колізій чи прогалин у законодавстві. В адміністративній практиці принцип рівності і заборони дискримінації накладає на органи державної влади та органи місцевого самоврядування обов'язок рівного поводження з кожною особою, незалежно від статі, раси, етнічної, релігійної приналежності, віку, походження, майнового стани чи інших обставин.

Важливість дисертаційного дослідження І. В. Янковець пов'язана також із застарілими підходами у конституційному регулюванні статусу прав людини. Наприклад, навіть назва Розділу II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» є доволі суперечливим з точки зору заборони дискримінації, адже права громадянина мали свою актуальність у час визнання всієї повноти їх статусу за всіма станами у феодальному суспільстві; на сьогодні таке регулювання містить окремі ознаки дискримінації. Якщо практика Конституційного Суду України щодо застосування загаданого принципу є задовільною, то донедавна суди загальної юрисдикції були непослідовними, що підривало єдність правової системи і врешті-решт призводило до порушення прав людини.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної І. В. Янковець, її зв'язок не лише з сучасними проблемами теорії конституційного регулювання профільних питань, а й складними проблемами практики.

Дисертація значною мірою відкликається на кардинальні питання сучасності, рефлексує на динаміку розвитку конституційно-правових процесів у перехідний період, складність та суперечливість процесів реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації в Україні, містить пропозиції щодо необхідності вдосконалення законодавства та організаційних заходів в досліджуваній галузі, забезпечення постійної доктринальної та організаційної уваги до даної проблеми конституційного права та процесу.

Представлена до захисту І. В. Янковець дисертаційна робота має на меті найбільш повно та комплексно, через призму конституційно-теоретичного аналізу розкрити сутність та зміст дискримінації як об'єкта конституційно-правового регулювання та дослідження конституційних аспектів подолання дискримінації через: а) уточнення її сутнісних ознак; б) вивчення норм Конституції України, які гарантують рівність, вільність та гідність прав та свобод людини і громадянина; в) уточнення класифікації видів та форм дискримінації; г) уточнення конституційно-правового інструментарію з врахуванням особливостей дискримінації як об'єкта дослідження; д) уточнення інституційного механізму запобігання та протидії дискримінації тощо.

Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів щодо питання конституційно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Ґрунтовне вивчення цієї матерії має не лише теоретико-пізнавальне, але і яскраво виражене прикладне значення, даючи змогу здійснювати пошук ідей та механізмів щодо вирішення питання удосконалення конституційного законодавства в Україні.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку та передбачає послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

- 1) аналізу розвитку уявлень про дискримінацію як правового явища;
- 2) визначення поняття та розкриття сутності дискримінації;
- 3) аналізу історичних аспектів та сучасних підходів до конституційно-правового регулювання заборони дискримінації;
- 4) встановлення сутності явища дискримінації як порушення цінностей вільності, рівності та гідності;
- 5) класифікації основних видів та форм дискримінації;
- 6) вивчення нових форм дискримінації та причин їх виникнення;
- 7) систематизації елементів інституційного механізму подолання дискримінації;
- 8) визначення пріоритетів ефективного механізму подолання дискримінації та внесення пропозицій щодо структурних складових цього механізму;
- 9) визначення основних напрямків вдосконалення національного законодавства з урахуванням європейського та міжнародного досвіду тощо.

Дисертаційне дослідження І. В. Янковець проведене відповідно до науково-дослідної теми Національного університету «Одеська юридична академія»: «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (номер державної реєстрації 0116U001842).

В рамках вдало поставлених задач, І. В. Янковець сформульовані об'єкт і предмет дослідження. Так, об'єктом дисертаційного дослідження авторка визначає суспільні відносини, що виникають у сфері конституційного принципу рівності та заборони дискримінації та суспільні відносини, які виникають у сфері подолання дискримінації. Предметом дослідження є характеристика явища дискримінації як об'єкта конституційно-правового дослідження та інституційного механізму її подолання в Україні.

Такий комплексний підхід надав дисертантці можливість встановити завдання дослідження та реалізувати їх згідно з планом дисертаційної роботи,

дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики сучасного державотворення і правотворення, організації діяльності та функціонування публічної влади в Україні.

Вдалим компонентом дисертаційної роботи І. В. Янковець слід вважати і запропоновану авторкою методологію дослідження проблем, пов'язаних із здійсненням наукового аналізу теоретичних та прикладних проблем державної політики у сфері рівності та подолання дискримінації та конституційно-правового забезпечення цього напрямку державної діяльності в сучасній Україні, а також підготовки та обґрунтування наукових рекомендацій щодо вдосконалення конституційного законодавства у сфері рівності та подолання дискримінації. Використані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали автору можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Про системність представленого І. В. Янковець дослідження свідчить структура дисертації, яка характеризується цілісністю й логічною послідовністю, є такою, що відображає загальне бачення досліджуваної авторкою проблеми.

Зокрема, як свідчить зміст роботи, в ході наукового пошуку, відповідно до законів формальної та діалектичної логіки, у першому розділі абсолютно правильно розглядається низка теоретико-методологічних питань дослідження дискримінації, насамперед, щодо генезису уявлень про дискримінацію (нерівність) як правового явища, розкриття сутнісних ознак дискримінації та визначення її поняття, аналізу дискримінації як порушення цінностей вільності, рівності та гідності тощо.

У другому розділі здійснено ґрунтовний конституційно-правовий аналіз видів і форм дискримінації, зокрема, розглянуто види та форми дискримінації, їх класифікації, виявлено нові види дискримінації та надано їх конституційно-правову характеристику, досліджено проблеми позитивної та зворотної дискримінації.

У третьому розділі розкрито теоретико-правові засади визначення інституційного механізму подолання дискримінації в Україні, розглянуто особливості та відмінності позасудового та судового інституційного механізму подолання дискримінації в Україні. Також ґрунтовно досліджено проблеми міжнародного захисту від дискримінації та показані форми впливу міжнародних інституцій з питань дискримінації на інституційний механізм подолання дискримінації в Україні тощо.

У Висновках за результатами проведеного дослідження викладено найбільш важливі науково-теоретичні положення, які дійсно відображають зміст дисертаційного дослідження, результати використання різних методологічних прийомів дослідження, авторські ідеї, які засновані на дослідженому емпіричному матеріалі.

Серед висновків, пропозицій та рекомендацій, які містяться у дисертації, слід звернути увагу на низку з них, які мають системоутворююче значення в контексті формування авторського бачення науково-практичної парадигми державної політики у сфері рівності та подолання дискримінації в сучасній Україні.

Зокрема, системоутворююче та визначальне значення мають авторське визначення поняття «дискримінація» як «особливого порушення прав людини і громадянина, сутність якого полягає у запереченні свободи, рівності та гідності особи (групи осіб) або в унеможливленні втілити ці цінності у суспільних відносинах на власний розсуд у формах діяльності, які за змістом та наслідками не порушують прав інших осіб» та підходи до розуміння сутності дискримінації як «порушення цінностей свободи гідності та рівності», а вільності та свободи як «умови досягнення вищої соціальної цінності – ствердження людини у її гідності та правах» (стор. 22–23, 59, 69 дисертації), які є лейтмотивом усієї дисертації І. В. Янковець.

Правильними та належним чином обґрунтованими у дисертації є висновки про рівність та правові засоби її забезпечення у Давньому світі, що дозволило авторці констатувати, що «визначальною ознакою суспільного устрою у Давні

часи була виразна майнова, соціальна та статевовікова диференціація», а також те, що «правоздатність та дієздатність кожної особи залежала від її соціальної ролі», що, у свою чергу, дало підстави стверджувати, що «прояви дискримінації (у правовій, майновій та соціальній сфері) були одним із основних факторів функціонування давніх суспільств» (стор. 30 дисертації).

У цьому контексті не викликає сумніву авторське твердження, що «основою сучасних уявлень про дискримінацію є філософські та правові концепції про права людини, які почали свій розвиток з античних часів (стор. 43 дисертації).

Заслуговує на увагу здійснений авторкою системний аналіз етапів розвитку уявлень про дискримінацію (нерівність) як правового явища, в основі періодизації яких авторкою обґрунтовано відповідні еволюційні протилежності (стор. 44–46 дисертації).

У цілому правильним є висновок авторки, що в основі сучасних поглядів на сутність та зміст дискримінації знаходиться «різноманітність дефінітивних ознак, покладених в основу визначень дискримінації: вона є порушенням чи позбавленням права; відмовою у захисті права; особливим ставленням, вираженим у діях; деформацією правового рівності; явищем, що протиставляється рівності» (стор. 58–59 дисертації).

Важливим з точки зору конституційної теорії та практики є авторське розуміння змісту порушення рівноправності, яке може відрізнятися залежно від превалювання суб'єктивного або об'єктивного чинників у здійсненій дискримінації (стор. 60 дисертації).

Аргументованим та правильним є висновок авторки щодо взаємопов'язаності права на розвиток та гідності людини, що зумовлюється, насамперед, ціннісним виміром людського життя (стор. 72 дисертації).

У роботі наявні й інші оригінальні та новаторські за змістом висновки та пропозиції, серед яких, зокрема, варто вказати на:

– висновок, що «правовій думці античних та середньовічних суспільств дискримінація не визначалась як соціальна чи правова категорія, проте була глибоко інтегрованою у суспільний устрій як явище. Уявлення про сутність

«рівності» розвивалися в межах учень про суспільний добробут на основі Закону; розширення громадянських, майнових та процесуальних прав, а також теза про «рівність перед законом» були мінімальною мірою «справедливості», якою могли «поступитися» привілейовані класи для згладжування соціальних конфліктів на певних історичних етапах розвитку» (стор. 36 дисертації);

– положення про те, що «дискримінацію як нерівність було покладено в основу суспільного устрою перших держав на основі розрізнення за ознаками статі, походження, національності, майнового становища, тощо – є основою *легітимізованого* порушення прав людини (у їх сучасному розумінні), мета якого полягає в експлуатації та пригнобленні нижчих соціальних прошарків в ім'я інтересів, збагачення, стабільності держави, яку уособлюють її монарх та аристократичні роди» (стор. 44 дисертації);

– висновок, що «історично-зумовленою сутністю дискримінації є пригноблення, переслідування, експлуатація певної соціальної групи. Але із прийняттям державою зобов'язання щодо захисту кожної людини від дискримінації межі розуміння цього явища значно розширилися. У наш час дискримінація охоплює будь-які прояви нерівності відносно історично переслідуваних соціальних груп (через розрізнення за статтю, кольором шкіри, національністю, релігійними переконаннями, тощо), а також проявів нерівності відносно вразливих категорій населення, із об'єктивних причин позбавлених можливості реалізувати своє суб'єктивне право» (стор. 59 дисертації);

– обґрунтування того, що сутність дискримінації як конституційно-правового явища розкривається у протиставленні цінностям, які закладено в основу правового статусу кожної людини, а саме: вільності, рівності та гідності (стор. 61 дисертації);

– висновок про те, що забезпечення правової рівності, рівності можливостей, а також заборона дискримінації – є невід'ємними елементами правової держави (стор. 81 дисертації);

– концептуальні підходи щодо класифікації видів та форм дискримінації у конституційному праві (стор. 88–102 дисертації);

– конституційно-правовий аналіз нових видів дискримінації (стор. 102–122 дисертації);

– конституційно-правовий аналіз видів та форм позитивної та зворотної дискримінації (стор. 122–138 дисертації) тощо.

Наявність цих та інших висновків та пропозицій свідчить про вдалість постановки мети та завдань, аргументованість висновків, логічну послідовність дисертаційного дослідження І. В. Янковець, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою дисертантка.

Структура дисертаційної роботи І. В. Янковець відповідає цілям і завданням дослідження, що дозволило розкрити базові поняття та дати їх визначення, вивести характерні ознаки державної політики у сфері рівності та подолання дискримінації та конституційно-правового забезпечення принципу недискримінації в сучасній Україні, проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні, інституційні та функціонально-телеологічні аспекти та чинники, які обумовлюють необхідність формування концептуальних засад конституційно-правового забезпечення принципу рівності та заборони дискримінації тощо.

Результатам дисертаційного дослідження І. В. Янковець притаманний відповідний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в усіх розділах та структурних компонентах дисертації.

Позитивною стороною представленої дисертаційної роботи є намагання І. В. Янковець сформулювати оригінальні та новаторські дефінітивні конструкції у досліджуваній сфері, враховуючи, що на сучасному рівні розвитку юридичної науки упорядкування, розвиток та вдосконалення понятійного апарату конституційного права – одне з актуальних завдань, що обов'язково потребує вирішення. Розвиток і вдосконалення правових понять означає їх збагачення, уточнення і конкретизацію, заміну старих понять новими, оскільки перші не

можуть умістити і охопити істотні властивості реальних відносин конституційно-правової дійсності, що постійно змінюються.

Отримані І. В. Янковець під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на значному емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових праць з обраної теми, а також масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Прикладне значення одержаних І. В. Янковець результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних конституційно-правових питань теорії (щодо сутності та змісту) та практики (щодо якості, форм, видів, функцій, факторів) конституційно-правового забезпечення принципу рівності та заборони дискримінації в сучасній Україні. Автором усебічно висловлені нові судження та сформульовані концептуальні позиції щодо сучасного стану та перспектив розвитку державної політики у сфері рівності та заборони дискримінації та конституційно-правового забезпечення подолання дискримінації в сучасній Україні, показані значення, роль, обсяг та проблеми, які виникають у процесі реалізації цього напрямку державної політики, шляхи їх вирішення у контексті зарубіжного досвіду.

Результати, здобуті автором під час написання роботи, можуть бути застосовані: у науково-дослідницькій діяльності – для дослідження різних забезпечення рівності та запобігання дискримінації при реалізації різних видів прав людини і основоположних свобод; у правотворчій роботі – для забезпечення наукової експертизи законопроектів на предмет додержання принципу рівності та антидискримінаційного тесту з метою забезпечення дієвого та ефективного здійснення прав людини і основоположних свобод та внесення відповідних коректив у законодавство; у правозастосуванні – для оптимізації форм і методів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення надання управлінських послуг населенню, розгляду справ судами на засадах верховенства права, поваги до гідності і прав людини, забезпечення рівності та запобігання дискримінації; у навчальному процесі – при підготовці

відповідних розділів підручників і навчальних посібників з циклу публічно-правових дисциплін, у викладанні з курсів конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, конституційного судочинства, захисту прав людини і основоположних свобод, у науково-дослідній роботі студентів, зокрема, з навчальних курсів «Конституційне право України», «Права людини», «Порівняльне конституційне право»; у правозахисній та громадській діяльності – для посилення механізмів захисту прав людини в органах публічної влади; підвищення ефективності застосування засобів юридичного захисту в діяльності громадських організацій, політичних партій та їх об'єднань, поглиблення забезпечення прав і свобод людини з точки зору принципу рівності та заборони дискримінації.

Водночас, як і будь-яке інше наукове дослідження, дисертаційна робота І. В. Янковець містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань, зокрема, найсуттєвішими з них є наступні позиції:

1. Сумнівною є пропозиція дисертантки щодо «запровадження оновленого механізму подолання дискримінації в Україні, який має здійснювати єдиний незалежний державний орган з відповідними повноваженнями, предметом діяльності якого повинна бути виключно антидискримінаційна діяльність, а саме: Комітет по подоланню та запобіганню дискримінації» (стор. 22 дисертації). На наше переконання, такого роду «монополія» на «антидискримінаційну діяльність» не є властивою сучасній демократичній державі. Традиційно проблемами прав людини в цілому та питаннями запобігання дискримінації опікується ціла система суб'єктів державної влади та громадянського суспільства, на що, власне, і звертає увагу І. В. Янковець у розділі 3 дисертації.

2. Справедливо відзначаючи фундаментальний внесок Давньої Греції та Риму у розвиток ідеї рівності, який, на думку дисертантки, полягає у «її первинному осмисленні та формування перших уявлень про зміст природних прав, правовий статус громадянина як правової категорії» (стор. 27–31 дисертації), автор фактично уникає аналізу політико-правових учень про

рівність Давньої Індії та Китаю. Зокрема, окремі принципи та підходи щодо прав людини, у тому числі в аспекті рівності, насамперед, соціальної стратифікації та варно-кастового поділу, зберігається і в сучасній Індії, маючи великий вплив на соціум як і раніше, особливо в сільській місцевості.

3. Дискусійним є твердження дисертантки, що «розрізнення за ознакою сексуальної орієнтації є порівняно новим видом дискримінації» (стор. 105 дисертації). Проблема прав сексуальних меншин століттями була однією з найбільш складних, суперечливих та таких які вкрай неоднозначно сприймаються та вирішуються у сучасному світі. Причин тому багато. Адже ще з моменту деформації античної цивілізації та популяризації християнства, гомосексуали піддавалися перманентній дискримінації (інквізиція, кримінальні переслідування «содомітів» тощо) з боку офіційних інституцій, детермінованих конформізмом більшості. Первинно ідеологічне обґрунтування такої стигматизації культивували теологи, та, з часом, юристи і медики (особливо, психіатри), які відносили представників гей-спільноти до асоціальних, маргінальних, деградаційних елементів, які є політичними аутсайдерами. Як і практика сегрегації афроамериканців у США, або результати расових війн в Африці, дискримінація гомосексуалів повною мірою розкриває дію механізмів виключення «чужинців» – «не таких, як ми», а, слід, «ворогів», з якими необхідно боротися.

Однак, по мірі посилення емансипаторського мейнстріму у XIX – початку XX ст. ст., сексуальні меншини поступово включаються у «політичний конфлікт» (за К. Шмиттом), насамперед, у Німеччині (К. Ульрихс, М. Хиршфельд), вимагаючи скасувати кримінальне переслідування на основі сексуальної орієнтації, та Англії (Х. Елліс, Е. Карпентер, В. Вулф та ін.), де інтелектуали та представники богеми встали в опозицію вікторіанському пуританізму, декларуючи свободу інтимної сфери. Втім, попри те, що майже усе XX ст. пройшло під прапором боротьби представників ЛГБТІК+ за свої права, й сьогодні залишається чимало проблем у даній сфері.

Отже, твердження авторки про те, що дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації є «ознакою» XX–XXI століть та свого роду «новим поколінням» дискримінаційних практик, не відповідає насамперед відповідним історичним фактам.

4. У контексті гендерної ідентичності (стор. 128, 204, 244 дисертації), авторці варто було б більш глибоко розкрити проблематику юридичного визнання гендеру (зміна/корекція статевої належності + заміна документів) і проаналізувати відповідну судову практику ЄСПЛ. Поза гендерної ідентичності немає ЛГБТІК+.

5. У контексті дослідження доцільно було б звернути увагу на проблему вживання фемінітивів для подолання мовного сексизму. Це абсолютно нова та актуальна тема. Слова як-от, наприклад, «прибиральниця», «секретарка» і «медсестра» чомусь є більш звичними для сприйняття, на відміну від тих же «експертка», «дисертантка», «професорка», «авторка». І в цьому вже закладено певні сексистські настанови. Українська мова не є гендерно нейтральною на противагу тій же англійській. Актуальним це питання є не лише з філологічної, а й юридичної точки зору, у тому числі й в аспекті запобігання дискримінації. Було би доречно, якби авторка висловила у роботі свою думку з цього приводу.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними, мають уточнюючий та рекомендаційний характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження І. В. Янковець.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень авторки.

Усі публікації авторки за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження, доводять повноту опублікування отриманих результатів та наявність їх достатньої кількості. Опубліковані І. В. Янковець праці присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми та гармонічно презентують зміст основних положень авторської концепції інституційного механізму подолання дискримінації в Україні.

Аналіз змісту дисертації дозволив встановити відсутність текстових запозичень без посилання на джерело (плагіату).

Анотації до дисертації І. В. Янковець повно та адекватно відтворюють основні положення та висновки самої дисертації на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні». Їх зміст і положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і анотації щодо неї, виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

Вважаю, що дисертаційне дослідження на тему «Дискримінація та інституційний механізм її подолання в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, а її авторка – Янковець Інна Володимирівна за результатами захисту у встановленому порядку заслуговує на присвоєння освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Батанов

О. В. Батанов

